

РУС ТИЛИ ДАРСЛАРИДА «ЎЙИН УСУЛИ» ЎҚУВ МОТИВАЦИЯСИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Абдурахмонова Ҳилола Рахматуллаевна

Термиз давлат педагогика институти
Рус тили ва адабиёти кафедраси катта ўқитувчиси.

Корақулов Суюн Хушбокович

Сурхондарё тумани Олтинсой туман
12-сонли умумий ўрта талим мактабидиректори

Аннотация: "Ўйин рус тили дарсларида таълим мотивациясини ривожлантириш воситаси сифатида" мақоласида турли хил гаджетлар билан рақобатда ёш авлодни ўқитиш ва тарбиялашдаги қийинчиликлар билан боғлиқ замонавий мактабнинг долзарб муаммоси кўриб чиқилади. Мақолада мактабни модернизатсия қилиш шароитида таълимнинг барча босқичларида мотивация муҳимлиги таъкидланган ва ўқувчиларнинг интилиши ва қизиқишини уйғотиш зарурлиги таъкидланган. Муаллиф мақолада ўйинлар таълим мотивациясини ривожлантиришнинг самарали воситасига айланиши мумкинлигига эътибор қаратади. Муаллиф рус тили дарсларида ўйинлардан фойдаланиш фойдасига далиллар келтириб, ўйин ёндашуви ўқувчиларни фаоллаштириши, ижодкорлик муҳитини яратиши ва ўрганишни индивидуаллаштиришга, қизиқишнинг мотивацияни шакллантиришга ҳисса қўшадиган омил сифатида муҳимлигини таъкидлайди.

Аннотация: В статье «Игра как средство развития учебной мотивации на уроках русского языка» рассматривается актуальная проблема современной школы, связанная с трудностями обучения и воспитания подрастающего поколения в условиях конкуренции с различными гаджетами. В статье подчеркивается важность мотивации на всех этапах обучения в условиях модернизации школы и необходимость пробуждения стремления и интереса учащихся. Автор приводит аргументы в пользу использования игр на занятиях по русскому языку, подчеркивает важность игрового подхода как фактора, активизирующего учащихся, создающего атмосферу творчества и индивидуализации обучения, формирования интереса и мотивации.

Annotation: The article "Game as a means of developing educational motivation in Russian language lessons" examines the current problem of a modern school associated with the difficulties of teaching and educating

the younger generation in competition with various gadgets. The article emphasizes the importance of motivation at all stages of education in the context of school modernization and the need to awaken the aspiration and interest of students. The author gives arguments in favor of using games in Russian language classes, emphasizes the importance of the gaming approach as a factor that activates students, creates an atmosphere of creativity and individualization of learning, generating interest and motivation.

Калит сўзлар: ўйин, дарс, мотивация, ривожланиш, топишмоқ, мақол, дидактика, интилиш, таълим.

Ключевые слова: игра, урок, мотивация, развитие, загадка, пословица, дидактика, стремление, воспитание.

Key words: game, lesson, motivation, development, riddle, proverb, didactics, aspiration, education.

Замонавий мактаблар ёш авлодни ўқитиш ва тарбиялашда жиддий қийинчиликларни бошдан кечирмоқда, чунки улар бизнинг мактаб ўқувчиларимизнинг иштиёқли жуда баланд бўлган турли хил гаджетлар билан янги маълумотларни тақдим этиш ёълида рақобатлашиши керак. Ахир ўқитувчилар ҳам, ота-оналар ҳам болаларини одобли, билимдон ва ижодкор бўлишини хоҳлашади. Шу сабабли, бугунги кунда, мактабни модернизатсия қилиш даврида, ўқиш учун мотивация масаласи долзарб ва ижтимоий аҳамиятга эга. Мотивация мактабдаги таълимнинг барча босқичларида муҳимдир, чунки янги нарсаларни ўрганиш жараёни боланинг қизиқиши ва интилишини уйғотиши керак.

Ҳар қандай фаолиятда одам оддийдан мураккабгача ўсади, лекин бир жойда турмаслик учун олдинга интилиш, ҳаракатга ундаш керак. Бир сўз билан айтганда, бу "мотивация" деб аталади. Бу нима? Инсон мотивацияси тушунчаси мотивларнинг барча турларини: мотивлар, қизиқишлар, эҳтиёжлар, интилишлар, мақсадлар, ҳаракатларни ўз ичига олади. Мотивация тушунчаси рус тилининг изоҳли луғати призмаси орқали кўриб чиқилади, бу эрда "мотив" "ҳаракатлантирувчи сабаб, бирон бир ҳаракатнинг сабаби" деб таърифланади.

С.И. Ожегов ва Н.Ю. Шведов ўзининг рус тилининг изоҳли луғатида "мотив" ни "рақобатлантирувчи сабаб, бирон бир ҳаракатнинг сабаби" деб тушунади. Мотивация тарбиявий характер орқали шахснинг шаклланишига таъсир қилувчи пойдевор яратишга ёрдам бериши такидланган.

"Мотивация" тушунчаси "мотив" тушунчасидан кенгрок маъно ва мазмунга эга. Мотивация - инсон хулк-атвори, унинг боғлиниши, йуналиши ва фаоллигини тушунтириб берувчи психологик сабаблар мажмуини билдиради. Бу тушунча у ёки бу шахс хулкини тушунтириб бериш керак булганда ишлатилади, яъни: "нега?", "нима учун?", "нима максатда?", "кандай манфаат йулида?" деган саволларга жавоб кидириш - мотивацияни кидириш демакдир.[1]

Ўқувчиларни рағбатлантириш - бу ўрганишга маъно берадиган ва уни муҳим мақсадга айлантира оладиган мотивларни шакллантиришнинг жуда муҳим босқичидир. Ўрганиш учун мотивация, афсуски, камдан-кам ҳолларда ихтиёрий равишда намоён бўлади, шунинг учун ўқитувчилар ўз фаолиятларида муайян усулларга мурожаат қилишади.

Мотивацияни янада муваффақиятли шакллантириш учун синфда ўқувчиларнинг когнитив қизиқишларини бир неча мезонларга мувофиқ ривожлантириш керак:

-фаолият жараёнида дарсга нисбатдан иштиёқни уйғотиш;

-масалаларни муҳокама қилишда иштирок этиш истагини ривожлантириш;

-тушунарсиз нарсани аниқлаш истагида дарс давомидаги фаолликни ошириш;

-синфдошларнинг жавобларига қўшимчалар, тузатишлар орқали саволлар бериш ва дўстона муҳит орқали мавзу бўйича иш фаолиятини яхшилаш.

Мотивацияни яратишнинг энг самарали усулларида бири бу қизиқишдир, чунки бу ҳаракатга ҳақиқий рағбат берувчи турткидир.

А.С.Виготскийнинг сўзларига кўра, қизиқиш бола хатти-ҳаракатларининг табиий ҳаракатлантирувчиси бўлиб, у инстинктив интилишнинг ҳақиқий ифодасидир, боланинг фаолияти унинг органик эҳтиёжларига мос келишидан далолат беради. [2]

Педагогика қонунида айтилишича: ҳар қандай ишда энг муҳими, қизиқиш уйғотиш ва кейин уни сақлаб қолишдир. Шунда боланинг ўзи ҳар қандай вазифани иштиёқ билан бажаради, кейинги ҳар бир қадам қониқиш ҳиссини келтириб чиқаради.

Бинобарин, ўқитувчи қизиқиш йўналишини кузатиши керак, агар когнитив фаолият объектидан четга чиқса, уни тўғри йўналишга келтириши, мавжуд вазиятни таҳлил қилиши, агар эски услублари иш бермаса, янги усулларни излаши керак. Ўқувчи мактаб давригача яшаб

ўтган ҳаётини факт кизиқишлар ва ўйинлар тарзида қабул қилган ва бу унга таниш, энг осон қабул қила оладиган жараён саналади.

Дарс жараёнини интизомий жиддий қонунларга асосланган тарзда эмас, балки, оддий ҳаётга яқин бўлган болаларча оламни қабул қилувчи ўйин услубларига ўхшатиб ўтиш, дарс самарадорлигини оширибгина қолмай, фанга, таълим муассасасига, илм ва билимга нисбатдан ижобий дунёқарашнинг шаклланишига асос бўла олади.

Келинг, болаларни рус тилини ўрганишга ундаш учун рус тил ўқитувчиси фойдаланиши мумкин бўлган ўйинларни кўриб чиқайлик.

Мактабда болалар билан ишлашда қўлланиладиган турли хил ўйинлар орасида ролли ва дидактик ўйинлар фарқланади. Дидактик ўйинлар ўқув мақсадлари учун махсус яратилган бўлиб, улар таълимий ва ривожлантирувчидир. Топишмоқли ўйинлардан фойдаланиш жуда қизиқарли бўлиб, улардан дарс бошида ўқувчиларни рағбатлантириш учун фойдаланиш мумкин. улар кўп вақт талаб қилмайди, балки болаларни материалга берилиб, тезда ишга жалб қилади. Ўйинларга мисоллар – мақоллар орқали нутқни ривожлантирамиз ва уларнинг талаффузини топқирлик орқали фарқлашни ўргатамиз.

“Мақолдаги топишмоқ ўйини”

Масалан биринчи топшириқ: “Семь раз отмерь и один раз отреж” мақолини “Етти ўлчаб бир кес деб таржима қиламиз” ва сўзларни унли ва ундошларнинг сонига қараб ажратамиз. Иккинчи топшириқда эса, рус тилидаги мақол таржимасини унли харфларини тушириб қолдирган ҳолда кўчириб оламиз ва қолган ундошларни талаффуз қилиб маъно англашга ҳаракат қиламиз. Учинчи топшириқ, мақолдаги ундош харфларни тушириб қолдириб, фақат унлиларни ёзиб ўқиб. Маъно чиқаришга ҳаракат қиламиз.

Тўртинчи топшириқ, ўқувчиларнинг ўзлари ихтиёрий мақол танлаб уни ёддан оғзаки таржима қилишга ҳаракат қилсин. Бешинчи топшириқ, ёддан таржима қилган мақолини учинчи ва тўртинчи топшириқ каби бажариб, партадоши билан дафтар алмаштирсин. Хар бир ўқувчи фақат ундошларга ёки унлиларга асосланган мақолларни топишга ҳаракат қилсин.

Мақоллар халқ ҳикматларини ўз ичига олган қисқа ва ифодали иборалардир. Улар халқ ҳаётини тажрибаси, менталитети ва маданий хусусиятларини акс эттиради. Бу ерда рус ва ўзбек тилларидаги мақоллар ва уларда дунёқараш ва тафаккур билан чамбарчас боғлиқ бўлган миллий менталитетни акс эттирувчи айрим мисоллар келтирилади. [3].

Ўқувчилар болалик давриданоқ мақол ва топишмоқларни ўйин тарзида қабул қилиб ўрганган ва бу топшириқларни бажариш мураккаб вазиятни келтириб чиқармайди. Кундалик ҳаётида эшитиб юрган мақолларни ўйин топишмоққа айлантириш осонроқ кечади. Бу жараёнда бола унли ва ундош харфларнинг сўздаги аҳамияти, талаффузи ва таржима жараёни билан ҳам танишиб ўтади.

Мақолли ўйинимиздаги топқирлик машқининг иккинчи бир томони, унинг лексик томонига аҳамият қаратган ҳолда иккинчи ўйин ўзлаштириш босқичига ўтамиз. Сўзларнинг маъносига қараб уларга синонимлар ва антонимлар топишни вазифа қилиб юклаймиз. Бу услуб орқали сўз бойлигимизни ошириб борамиз. Масалан, “Семь раз отмерь, один раз отрежь” мақолида “отмерь” сўзига “отдели” сўзи синоним бўлиши мумкин. Ўзбек тилида эса, “ўлчаб” сўзига “ажрат” ёки “чамала” сўзи синоним бўлиши мумкин деб айтишимиз керак.

Нутқ ва ижодий фикрлашни ривожлантириш учун фантазияли ролли ўйинларидан фойдаланиш тавсия этилади:

Ролли ўйинларнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ўқувчилар ўқитувчи билан биргаликда маълум ролларнинг ижрочиларига айланади. Ролли ўйинлар фантазия, тасаввур ва нутқни ривожлантиради, ахлоқий тарбияда катта аҳамиятга эга.

“Қурувчи” ўйини.

Ўқувчига қурувчи бўлиш тавсия берилади ва ғишлар ўрнига фақат маълум бир харфдан бошланувчи сўзлардан фойдаланган ҳолда уй шаклини доскага чизади. Унинг 15 та сўздан фойдаланиш имконияти мавжуд. Синфдаги ҳар бир ўқувчига алоҳида харф берилади ва уй қуриш топшириғи юклатилади. Сўзларни фақат тиниш белгиларгина ажратиб туриши мумкин. Уй шаклини келтириш учун ўқувчи сўзларнинг харфларининг кўплиги ва озлигига этибор беради ва луғат билан ишлашга мажбур бўлади. Беихтиёр унинг таржимаси билан ҳам қизиқиб кўради. Бу эса ўқувчиларнинг ўзлари сезмаган ҳолда изланувчанликка киришиб кетишидан далолатдир.

Шундай қилиб, биз ўйин материалларини ўзлаштириш ва мустаҳкамлаш, ижодий қобилиятларни ривожлантириш, умумий таълим кўникмаларини шакллантириш, ўқувчиларга ўқув материаллини турли позициялардан тушуниш ва ўрганишга имкон бериш, энг муҳими, мавзунини ўрганиш учун мотивация яратиш учун фойдаланиб ўтдик. Таълим мотивациясининг асосий мазмуни болаларнинг ўқишга қизиқиши, улар ўз хоҳишларига кўра яхшиланиши ва кейинги ўрганиш

уларга фақат ижобий ҳис-туйғуларни беришини мақсад қилиб олиш кераклигидадир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Полванова Д.Т. "Касбий фаолият мотивацияси" Рақамли технологиялар даврида тилларни интенсив ўқитишнинг психологик-педагогик жиҳатлари республика илмий-амалий анжумани. 2023-йил 2-июнь. 188-190 бетлар.

2. Виготский Л.С. Бола ривожланишининг ёш даврилиги муаммолари: психология масалалари - Москва: Педагогика, 1984.-268 бетлар.

3. Абдурахмонова Х. Р. "Отражение особенностей национального менталитета в пословицах русского и узбекского языков" "Ilm sarchashmalari" Urganch davlat universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali. 10.2023 сон. 183-186 бетлар.